

Evaluation of The Social Sciences Textbook of the First Grade of Guidance School: in terms of following the acceptable criteria and standards

Vida Fallahi, Abbas Gholtash, Najmeh Ghaemi

¹M.A. in educational planning, Azad University, Marvdasht, Iran

²Assistant professor, department of educational sciences, Azad University, Marvdasht, Iran

³Assistant professor, department of educational sciences, Azad University, Marvdasht, Iran

ارزشیابی کتاب علوم اجتماعی سال اول راهنمایی از لحاظ رعایت ویژگی‌ها و معیارهای مطلوب کتاب درسی از نظر

معلمان

نجمه قائمی، ویدا فلاحی^{*}، عباس قلتاش

^۱کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران

^۲استادیار گروه علوم تربیتی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران

^۳استادیار گروه علوم تربیتی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران

Abstract

Based on the view points of the teachers about the criteria and standards of ideal textbooks, the present study was conducted in order to evaluate the social sciences textbook of the first grade of the guidance school. 120 social sciences teachers of the first grade of the junior high school in Kerman city were selected as the statistical population. The sample size once using census was equal to the population. finally 105 of the teachers completed the questionnaire. Data collecting instrument was a researcher-made questionnaire which was designed based on the 20-fold criteria of an ideal textbook. To verify the reliability, Cronbach' alpha was used (91%). To analyze the data as well as to rank the criteria, one sample t-test and non-parametric ranking test were applied. What this research focused on was finding to some extent the textbooks were consistent with intended purposes, lesson plans, and psychology of learning as well as ranking the criteria. According to the findings, there was a full consistency between the context of the social sciences books and intended educational purposes; whereas, lesson planning and psychology of learning were to some extent consistent with the curriculum aims. From the teachers' point of view, amongst the criteria "relevance of the presented contents with everyday life" was the most perceived one and "providing the opportunities for extracurricular activities out of class" was the least perceived criterion.

Keywords: Curriculum Evaluation, Acceptable Criteria of the Textbook, Social Sciences Studies

چکیده

این مطالعه با هدف ارزشیابی کتاب علوم اجتماعی سال اول راهنمایی از لحاظ رعایت ویژگی‌ها و معیارهای مطلوب کتاب درسی از نظر معلمان انجام شده است. جامعه آماری این پژوهش، معلمان علوم اجتماعی سال اول راهنمایی شهر کرمان شامل ۱۲۰ نفر بودند و نمونه آماری به صورت سرشماری، برابر با جامعه آماری در نظر گرفته شد که نهایتاً ۱۰۵ نفر از معلمان پرسشنامه را تکمیل کردند. در این پژوهش از روش توصیفی - پیمایشی استفاده شد و ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای بود که بر اساس معیارهای ۲۰ گانه مطلوب کتاب درسی تهیه شد و پایایی این ابزار با روش آلفا کرونباخ مقدار ۰/۹۱ به دست آمد. آزمون آماری به کارگرفته شده آزمون t تک نمونه‌ای و آزمون ناپارامتریک رتبه‌ای دیلیو کندال برای تحلیل پاسخ‌ها و رتبه بندی معیارها بوده است. این پژوهش به جهت پاسخ‌گویی به ۴ سؤال در رابطه با معیارهای تناسب محتوا با اهداف، رعایت اصول برنامه‌ریزی درسی، رعایت اصول روانشناسی یادگیری و نهایتاً رتبه بندی معیارها، طراحی شده است. یافته‌ها نشان داد که تطابق با اهداف آموزشی، تقریباً در حد مطلوبی در کتاب علوم اجتماعی رعایت شده است و اصول برنامه‌ریزی درسی و اصول روانشناسی یادگیری در حد متوسطی رعایت شده است. رتبه‌بندی میزان رعایت معیارها نشان داد که از نظر جامعه معلمان، معیار «ارتباط مطالب ارائه شده با زندگی روزمره و محیط اجتماعی» بیشترین و معیار فراهم نمودن فرصت‌هایی برای فعالیت فوق برنامه در خارج کلاس کم‌ترین میزان رعایت را در کتاب علوم اجتماعی سال اول راهنمایی نشان می‌دهند.

واژگان کلیدی: ارزشیابی، معیارهای مطلوب کتاب درسی، کتاب علوم اجتماعی، دوره راهنمایی تحصیلی

مقدمه

اعتبار هستند؟ آیا برنامه درسی برای دانش‌آموزانی که مورد استفاده قرار گرفته است مناسب بوده؟ آیا روش‌های انتخابی آموزش، بهترین انتخاب‌هاست؟ آیا مواد آموزشی توصیه شده از ویژگی‌های لازم برای دستیابی به مقاصد آموزشی برخوردار است؟ به عبارت دیگر، بازنگری در برنامه به منزله جریانی پیوسته و مداوم تلقی می‌شود.

همان‌طور که گفته شد محتوای برنامه درسی باید به عنوان یکی از عناصر مهم برنامه درسی دائم مورد ارزیابی قرار گیرد و در کشورهایی با نظام آموزشی متمرکز مانند کشور ما، که برنامه ریزی درسی به صورت متمرکز انجام می‌گیرد کتاب‌های درسی به عنوان مهمترین محتوای آموزشی محسوب می‌گردند و معمولاً در تدوین هر کتاب درسی از معیارهایی تعریف شده و استانداردی که در پس سال‌ها تجربه و ارزشیابی مستمر به دست آمده است، استفاده می‌شود. بدین ترتیب یکی از راه‌های ارزشیابی کتاب درسی، بررسی میزان رعایت معیارهای چندگانه از یک یا چند دیدگاه مختلف است.

درس مطالعات اجتماعی سال اول راهنمایی از اهمیت خاصی در راستای شناخت جامعه توسط دانش‌آموزان و جامعه‌پذیری آنان برخوردار است. نظام آموزش و پرورش به منظور آماده‌سازی جوانان برای زندگی مناسب و انجام وظایف شغلی و ورود به بازار کار و اجتماع و همچنین انجام هدایت تحصیلی و تأمین سایر نیازهای فراگیرندگان از حساسیت و اهمیتی ویژه برخوردار است که تحقق همه انتظارات و توجه به ارزش‌ها و هنجارهای جامعه و دستاوردهای علمی، فنی و هنری و مقتضیات زمان و مکان، تحول و به‌سازی را ضروری می‌نماید (Ministry of Education, 2001). در این راستا، بررسی یونسکو نشان می‌دهد که هیچ کشوری از پذیرش مسؤلیت‌های خود در تربیت جوانان و آماده کردن آنان برای حرفه‌ای معین غفلت نورزیده است. (Jan Tomah, 1980)

با توجه به اهمیت درس مطالعات اجتماعی، این پژوهش بر آن است که محتوای برنامه‌ی درسی مطالعات اجتماعی سال اول راهنمایی را بر اساس رعایت ویژگی‌ها و معیارهای مطلوب کتاب درسی مورد ارزشیابی قرار دهد. یکی از بهترین راه‌های سنجش این‌که ویژگی‌ها و معیارهای

انسان در زندگی روزمره با استفاده از عقل سلیم و به اتکای تجارب خود، پیوسته در حال ارزشیابی است و اصولاً هر انتخابی مستلزم نوعی ارزشیابی است. در شرایط کنونی که رشد سریع علوم، تحقیقات و تکنولوژی موجب تغییر و تحول در برنامه‌های آموزشی شده است، توجه ویژه به اهداف، رسالت‌ها و سیاست‌های آموزشی ضروری به نظر می‌رسد. یکی از راه‌های تحقق اهداف مورد نظر در هر نهاد آموزشی، ارزیابی آموزشی است که به منظور ارتقای کیفیت آموزش و رسیدن به استانداردهای ملی و بین‌المللی صورت می‌گیرد. (Mousapoor and Behzadpoor, 2005)

تهیه برنامه‌های درسی، فعالیتی انسانی است که دارای پیچیدگی و ظرافت خاصی است، بنابراین نمی‌تواند فارغ از بررسی کیفی و بهبود مستمر باشد. خلق برنامه‌های درسی با کیفیت و کارآ از آرمان‌های هر نظام آموزشی است و بالا بردن کیفیت برنامه، مستلزم ارزشیابی‌های مستمر از آن است؛ مسلماً هر قدر موضوع ارزش‌یابی از حساسیت و تأثیر بیشتری برخوردار باشد، باید دقیق‌تر و بر پایه اصول و معیارهای منطقی‌تر و تعریف‌شده‌تری انجام شود (فتحی واجارگاه، ۱۳۸۱). و به اعتقاد جف و همکارانش هدایت و ارزشیابی برنامه درسی فقط محدود به کلاس درس نبوده و همه بخش‌های درگیر مؤسسه با فرآیند تدریس و یادگیری را در بر می‌گیرد. (Gaff and Ratcliff, 1996).

ارزشیابی برنامه‌های درسی گاهی به منظور تعیین اثربخشی برنامه درسی یا مواد آموزشی انجام می‌شود که شامل ارزشیابی از عواملی چون روش‌های آموزشی، کتاب‌های درسی، مواد دیداری - شنیداری و امکانات و تجهیزات برنامه در مدارس است (Gey, 1991, cited in Seyf, 2004). پس ارزشیابی برنامه درسی، ممکن است شامل همه عناصر برنامه درسی یا یک عنصر یا جزئی از هر برنامه درسی مانند استفاده از فیلم‌های آموزشی مورد توجه قرار گیرد و ارزشیاب به عنوان واکنشی در مقابل نیازهای تصمیم‌گیرندگان ایفای نقش می‌کند.

نقش ارزشیابی در برنامه‌های درسی، تعیین ارزش برنامه درسی است. آیا برنامه درسی مقاصدی را که برای آنها طراحی شده برآورد کرده است؟ آیا این مقاصد دارای

محیط اجتماعی ۱۰ - توجه به فعالیت‌های عملی ۱۱ - انجام فعالیت‌ها با وسایل و ابزار ساده و در دسترس ۱۲ - دستیابی به مفاهیم جدید نه فقط تصدیق گفته‌های پیشین کتاب یا رسانه‌های دیگر ۱۳ - پرورش مهارت‌های عملی نه فقط شرح و مروری بر فعالیت‌های عملی دیگران ۱۴ - توجه به زمان لازم برای آموزش کامل ۱۵ - توجه به سلامتی و آسایش روحی دانش‌آموزان ۱۶ - ارائه مطالب جدید، پیشرفته و تحول یافته ۱۷ - ایجاد فرصت‌هایی برای فعالیت فرابرنامه و بیرون از کلاس ۱۸ - پاسخ‌گویی مطالب به نیاز گروه‌های متفاوت مردم در جاهای گوناگون کشور ۱۹ - لزوم دسترسی به دلایل و منابع متعدد ۲۰ - جذابیت و تناسب کتاب با سن دانش‌آموزان (Research and Renewal Organization, cited in Yarmohammadian, 2006)

مروری بر تحقیقات پیشین

در راستای ارزشیابی کتب درسی از لحاظ رعایت معیارها و یا تطبیق با نظریات مختلف، تحقیقاتی انجام گرفته است. کاظم‌پور و غفاری (Kazempoor and Ghafari, 2009) در مطالعه‌ای با عنوان «ارزشیابی برنامه درسی اجراشده درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه نظری، با استفاده از مدل سه بعدی روی‌تایل» به این نتایج رسیدند که برنامه درسی اجرا شده درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه نظری: ۱ - با هدف‌های نظام آموزشی متناسب است ۲ - شرایط و امکانات متناسب را به میزان کمی در اختیار دانش‌آموزان گذاشته است ۳ - به میزان کمی به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان توجه دارد ۴ - به موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان توجه دارد ۵ - به میزان کمی اثربخشی لازم را داشته و نیازمند فعالیت‌های جبرانی است.

یافته‌های تحقیق نارمنجی (Narmongi, 2001) با عنوان «ارزشیابی محتوای کتاب مطالعات اجتماعی سال اول دبیرستان نظام جدید آموزش متوسطه از دیدگاه دانش‌آموزان و نظرات دبیران شهرستان بیرجند» نشان داد که از دیدگاه دانش‌آموزان و دبیران، محتوای کتاب مطالعات اجتماعی: ۱ - گرچه تاحدودی به نیازهای فردی و اجتماعی دانش‌آموزان توجه کرده است، ولی این توجه در حد بهینه نیست ۲ - به میزان کافی و بهینه محتوای

مطلوب کتاب درسی تا چه اندازه در کتاب مطالعات اجتماعی رعایت شده است، معلمان هستند. چرا که آنها با توجه به تدریس چندین ساله این کتاب و تعامل‌شان با دانش‌آموزان، بهتر از هر کس و هر شیوه دیگری، از معایب و محاسن آن مطلعند و می‌توانند به ارزیابی محتوایی مناسب کتاب مطالعات اجتماعی دست بزنند.

معیارهای انتخاب محتوا

تصمیم‌گیری درخصوص این که چه محتوایی باید ارائه شود، بر عوامل زیادی متکی است. شوبرت (۱۹۸۶) هشت حیطه‌ای معیاری را که شامل جنبه‌های مهم و اساسی هم است ارائه می‌کند وی می‌گوید، هر چند تداخلی در میان معیارها در عمل وجود دارد و توسعه دهندگان برنامه درسی ممکن است در اولویت بندی و تعادل ضوابط موجود به جای انتخاب صرف یکی بیش از دیگری نیاز داشته باشند. این معیارها عبارتند از: ۱ - نیازهای اجتماعی ۲ - آزمون بقاء ۳ - ساختار دیسپلینی ۴ - سودمندی ۵ - تصمیم‌ناشر ۶ - فشار سیاسی ۷ - علاقه‌یادگیرنده و ۸ - کنش دموکراتیک. (Schubert, 1986)

سازمان پژوهش و نوسازی آموزشی (Research and Renewal Organization) 20 ویژگی و معیار را برای یک کتاب مطلوب بیان کرده است که هر چند در شرایط کنونی ایران انتظار نمی‌رود همه این ویژگی‌ها در کتاب‌های درسی وجود داشته باشد یا رعایت شود، اما امید می‌رود نویسندگان و برنامه‌ریزان درسی با توجه بیشتر به این ویژگی‌ها در راستای تدارک کتاب‌های درسی بهتر گام بردارند. این ویژگی‌ها عبارتند از: ۱ - تطابق مطالب و فعالیت‌های پیشنهادی در کتاب درسی با هدف‌های آموزشی ۲ - توالی مطالب ۳ - پروراندن مفاهیم علمی و بنیادی و روش‌ها به جای انتقال انبوه واقعیت و یافته‌های علمی ۴ - تطابق مطالب عرضه شده با گروه سنی و توانایی ذهنی دانش‌آموزان متوسط کلاس ۵ - تأکید بر انگیزش و تحرک حس کنجکاوی ۶ - میزان درگیری مستقیم دانش‌آموزان در تجربه‌های یادگیری ۷ - پرورش نگرش‌ها و رفتارهای مطلوب انسانی ۸ - ارزشیابی قلمروها و سطوح متعدد تفکر انسانی و همچنین ارزیابی ارزش‌ها، نگرش‌ها و مهارت‌های کاربردی ۹ - ارتباط مطالب با زندگی روزانه و

مسائل و نیازهای اجتماعی آنها برقرار کند. در این راستا، هاس (Hass, 1991) نیز در تحقیقی مشابه به این نتیجه رسید که مفاهیم مهم در زمینه مطالعات اجتماعی در کتاب‌های درسی اجتماعی مدارس ابتدایی آمریکا مطرح نشده است و یزدانی و حسنی (Yazdani and Hassani, 2011) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی میزان انطباق اهداف راهنمای برنامه‌های درسی (ابتدایی و راهنمایی) با اهداف مصوب شورای عالی آموزش و پرورش» به این نتایج دست یافتند که در مجموع ۴۴٪ از اهداف مصوب این دوره‌ها با هیچ کدام از اهداف راهنمای برنامه‌های درسی این دوره پوشش داده نشده است. اهداف حیطة دانشی و مهارتی در راهنمای برنامه‌های درسی این دوره، بیش از حیطة دانشی و مهارتی اهداف مصوب و اهداف حیطة نگرشی کمتر از حیطة نگرشی اهداف مصوب مورد توجه قرار گرفته است. نتایج نشان داد که توجه متعادلی به حیطة‌های سه گانه یادگیری نشده و اهداف تدوین شده در حوزه شناختی و مهارتی است. اما بای (Bay, 1996) در پژوهش خود بیان می‌کند که با تغییر و اصلاحات در کتاب علوم اجتماعی خوشبختانه محتوای تدوین یافته از مسائل سطحی و توصیفی به طرح مسائل تحلیلی و علمی تبدیل شده است.

باتوجه به مبانی نظری و تأکید اکثر تحقیقات بر وجود مشکلاتی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، تحقیقی در راستای ارزشیابی کتاب علوم اجتماعی سال اول راهنمایی از لحاظ رعایت ویژگی‌ها و معیارهای مطلوب کتاب درسی از نظر معلمان شهر کرمان انجام گرفت که نتایج آن در قسمت بعد ارائه می‌گردد.

روش پژوهش

در این پژوهش سعی شده است دیدگاه معلمان شهر کرمان در خصوص میزان رعایت معیارهای مطلوب ۲۰ گانه در کتاب درسی علوم اجتماعی سال اول راهنمایی مورد سنجش قرار گیرد. با توجه به هدف‌های این پژوهش از روش توصیفی - پیمایشی استفاده شده است.

جامعه مورد نظر در این پژوهش، تمامی معلمان درس علوم اجتماعی سال اول راهنمایی در شهر کرمان بود که

کتاب‌ها با توجه به ماهیت یادگیرندگان و توانایی‌های ذهنی آنان انتخاب نشده است ۳ - به لحاظ توجه به علایق دانش‌آموزان، در وضعیت کاملاً بهینه‌ای قرار ندارد ۴ - به میزان کافی و بهینه فرصت‌های مناسبی برای فعالیت‌های اجتماعی خارج از کلاس دانش‌آموزان فراهم نیآورده است ۵ - به میزان بهینه و کافی در آشنا ساختن دانش‌آموزان با حقوق و وظایف اجتماعی و شرکت در امور مدنی موفق نبوده است ۶ - به میزان بهینه سازماندهی و ارتباط مطالب فصل‌ها را با یکدیگر رعایت کرده است. ۷ - بین حجم کتاب و ساعت‌های تدریس آن هماهنگی وجود دارد.

صادقی جولا (Sadeghijola, 1995) نیز در تحقیق خود «بررسی نظرات دبیران و دانش‌آموزان نسبت به محتوای کتاب دانش اجتماعی سال اول نظام جدید آموزش متوسطه در شهرستان دزفول» به نتایج زیر دست یافت: ۱ - ارتباط محتوای کتاب با هدف‌های آموزشی در حد متوسط بوده است ۲ - محتوای کتاب دانش اجتماعی، به علایق و نیازهای دانش‌آموزان در حد متوسط و پایین‌تر توجه داشته است ۳ - محتوای کتاب دانش اجتماعی، مسائل، پدیده‌ها و نیازهای اجتماعی را در حد متوسط در نظر گرفته است. ۴ - ارتباط محتوای کتاب دانش اجتماعی با فراگیرندگان در حد متوسط است ۵ - بین حجم کتاب و ساعت‌های تدریس آن هماهنگی وجود دارد.

عباسی (Abbasi, 2005) در تحقیقی تحت عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های علوم اجتماعی دوره متوسطه در انطباق با اهداف مصوب (سال تحصیلی ۸۳-۸۲)» با روش تحلیل محتوا به نتایج زیر دست یافت: در کتاب مطالعات اجتماعی پایه اول متوسطه و جامعه‌شناسی (۱) و جامعه‌شناسی (۲)، میزان انطباق محتوای کتاب در حیطة شناختی با اهداف مصوب در سطح خیلی زیاد، در حیطة عاطفی این انطباق در سطح کم بوده و یا اصلاً انطباق نداشته و در حیطة روانی - حرکتی نیز در سطح خیلی کم و با اهداف مصوب اصلاً انطباق نداشته است.

خزرلو (Khezerloo, 1995) در پژوهش خود به این نتیجه می‌رسد که محتوای کتاب دانش اجتماعی نظام جدید با مسائل و پدیده‌های اجتماعی و نیازهای جامعه مطابقت نداشته و محتوای کتاب نتوانسته هماهنگی لازم با

یافته‌های پژوهش

سؤال اول: محتوای کتاب تا چه اندازه در راستای تحقق اهداف آموزشی که برای این درس مشخص شده تدوین شده است؟

جدول شماره ۱، نتایج بررسی میزان تناسب محتوا با اهداف آموزشی کتاب را از نظر معلمان با استفاده از آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان می‌دهد. با توجه به این که مقیاس اندازه گیری، مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت بوده است، مقدار میانگین فرضی (۳) در نظر گرفته شد که با مجموع نمره میانگین میزان رعایت اهداف آموزشی در تدوین کتاب از دید معلمان مقایسه شد.

میانگین به دست آمده مقدار (۳/۲۴) را نشان می‌دهد که از میانگین فرض شده آزمون (۳) بیشتر است و مقدار t به دست آمده نشان می‌دهد که این تفاوت در سطح (۰/۰۰۱)، معنادار است. بدین ترتیب می‌توان گفت که میزان رعایت اهداف آموزشی در کتاب علوم اجتماعی سال اول راهنمایی از نظر معلمان شهر کرمان در حد مطلوبی بوده است.

سؤال دوم: در تهیه و تدارک محتوای کتاب، تا چه اندازه اصول برنامه‌ریزی درسی رعایت شده است؟

۱۲۰ نفر را شامل می‌شدند که از این تعداد ۱۰۵ پرسشنامه تکمیل و جمع‌آوری شد.

به منظور بررسی اهداف مورد نظر پژوهش و پاسخ به سؤالات تحقیق از پرسشنامه‌ای استفاده شده که بر اساس معیارهای ۲۰ گانه مطلوب کتاب درسی در سه بعد تناسب با اهداف، رعایت اصول برنامه ریزی درسی، و رعایت اصول روانشناسی یادگیری تهیه شد معیارهای ۱۱، ۸، ۷، ۱۰، ۱۳، ۱۴، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۱۲، ۱۰، ۹، ۳، ۲ مربوط به رعایت اصول برنامه ریزی درسی و معیارهای ۲۰، ۱۸، ۱۵، ۶، ۵، ۴ مربوط به رعایت اصول روانشناسی یادگیری بودند. این پرسشنامه در مقیاس ۵ رتبه‌ای لیکرت تدوین شد. روایی پرسشنامه به صورت روایی صوری بود که از قضاوت و تأیید متخصصان و اساتید برای تعیین روایی سؤالات پرسشنامه استفاده گردید. برای سنجش پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار ۰/۹۱ به دست آمد.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون آماری t تک‌نمونه‌ای برای بررسی پاسخ‌ها و تفاوت نظرات معلمان در مورد معیارها و آزمون رتبه‌ای دبیلیو کندال برای رتبه بندی معیارها استفاده شده است.

جدول ۱ - تناسب محتوا با اهداف آموزشی درس علوم اجتماعی از نظر معلمان

متغیر	مقدار میانگین فرضی: ۳			
	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد	t
اهداف آموزشی	۱۰۵	۳/۲۴	۲/۴۶	۳/۳۰۵
				سطح معناداری
				۰/۰۰۱

جدول ۲ - رعایت اصول برنامه‌ریزی درسی در محتوای کتاب از نظر معلمان

متغیر	مقدار میانگین فرضی: ۳			
	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد	t
اصول برنامه‌ریزی درسی	۱۰۵	۳/۰۲۵	۵/۹۹	۲/۱۳۴
				سطح معناداری
				۰/۰۳۵

است، مقدار میانگین فرضی (۳) در نظر گرفته شد که با مجموع نمره میانگین میزان رعایت اصول روانشناسی یادگیری در تدوین از دید معلمان مقایسه شد. میانگین به دست آمده مقدار (۳/۱) را نشان می‌دهد که از میانگین فرض شده آزمون (۳) کمی بیشتر است و مقدار t به دست آمده هم نشان می‌دهد که این تفاوت در سطح (۰/۰۰۱)، معنادار است. بدین ترتیب می‌توان گفت که اصول روانشناسی یادگیری در کتاب علوم اجتماعی سال اول راهنمایی از نظر معلمان شهر کرمان به طور متوسط رعایت شده است.

سؤال چهارم: از نظر معلمان، رتبه‌بندی رعایت هر یک از معیارهای مطلوب کتاب درسی علوم اجتماعی سال اول راهنمایی به چه ترتیبی است؟

جدول شماره ۴، نتایج بررسی تفاوت میانگین میزان رعایت هر یک از معیارها را نشان می‌دهد. با توجه به داده‌های جدول و این که مقدار آزمون دبیلوکندال (۰/۱۰۵) و کای اسکوتر (۲۰۹/۰۷۸) در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱ معنادار است، باید گفت که به لحاظ آماری با اطمینان ۰/۹۹ میزان رعایت هر یک از معیارهای مطلوب کتاب درسی علوم اجتماعی سال اول راهنمایی از نظر معلمان متفاوت است.

جدول شماره ۲، نتایج بررسی میزان رعایت اصول برنامه‌ریزی درسی در محتوای کتاب از نظر معلمان را با استفاده از آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان می‌دهد. با توجه به این که مقیاس اندازه‌گیری، مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت بوده است، در اینجا نیز مقدار میانگین فرضی (۳) در نظر گرفته شد که با مجموع نمره میانگین میزان رعایت اصول برنامه‌ریزی درسی در تدوین کتاب از دید معلمان مقایسه شد. میانگین به دست آمده مقدار (۳/۰۲) را نشان می‌دهد که از میانگین فرض شده آزمون (۳) کمی بیشتر است و مقدار t به دست آمده نشان می‌دهد که این تفاوت در سطح (۰/۰۵)، معنادار است. بدین ترتیب می‌توان گفت که اصول برنامه‌ریزی درسی در تدوین کتاب علوم اجتماعی سال اول راهنمایی از نظر معلمان شهر کرمان (در سطح معنی داری ۰/۰۵) در حد متوسط رعایت شده است.

سؤال سوم: اصول روانشناسی یادگیری تا چه اندازه در تهیه محتوای کتاب درسی علوم اجتماعی سال اول راهنمایی در نظر گرفته شده است؟

جدول شماره ۳، نتایج بررسی میزان رعایت اصول روان‌شناسی یادگیری در محتوای کتاب از نظر معلمان را با استفاده از آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان می‌دهد. با توجه به این که مقیاس اندازه‌گیری، مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت بوده

جدول ۳ - رعایت اصول روانشناسی یادگیری در محتوای کتاب از نظر معلمان

مقدار میانگین فرضی: ۳					متغیر
سطح معناداری	t	انحراف استاندارد	میانگین	فراوانی	
۰/۰۰۱	۳/۴۳۷	۳/۹۸	۳/۱	۱۰۵	اصول روانشناسی یادگیری

جدول ۴ - مقایسه میزان رعایت هر یک از معیارها در تدوین کتاب

۱۰۵	نمونه
۰/۱۰۵	دبیلوکندال
۲۰۹/۰۷۸	X^2
۱۹	df
۰/۰۰۰	Sig

جدول شماره ۵- میانگین رتبه مرتب شده برای هر یک از معیارهای مطلوب کتاب درسی

میانگین رتبه	معیارها
۱۳/۲۲	۹) ارتباط مطالب ارائه شده با زندگی روزمره و محیط اجتماعی
۱۲/۵۷	۶) تاکید مطالب کتاب یا طرح درس روی درگیری مستقیم دانش‌آموزان در تجارب یادگیری و فعال نمودن آنان.
۱۲/۰۵	۱) معین بودن مطالب و فعالیت‌های پیشنهادی در کتاب درسی بر اساس برنامه مشخص و هدف‌های آموزشی.
۱۱/۹۸	۲) در یک خط سیر مشخص و به صورت منطقی بودن توالی مطالب، با توجه به یادگیری‌های قبلی دانش‌آموزان.
۱۱/۹۰	۳) تاکید مؤلف روی پروراندن مفاهیم اساسی و روش‌ها، نه انتقال دادن انبوه واقعیت‌های علمی.
۱۱/۷۵	۷) فرا هم نمودن زمینه‌ها و صحنه‌های مناسب برای پرورش معیارها و نگرش‌های مطلوب انسانی در مطالب و فعالیت‌های پیشنهادی.
۱۱/۷۳	۸) در جهت ارزشیابی قلمروها و سطوح متعدد تفکر انسانی و همچنین ارزیابی ارزش‌ها، نگرش‌ها و مهارت‌های عملی بودن پرسش‌ها و تمرین‌ها.
۱۱/۵۰	۴) مطابقت مطالب ارائه شده با گروه سنی و قوه‌ی درک و فهم دانش‌آموزان متوسط کلاس و فراهم کردن فرصت‌های متعدد برای دانش‌آموزان با قابلیت‌های متفاوت.
۱۱/۴۲	۱۲) در جهت رسیدن به مفاهیم جدید و نه در جهت تصدیق گفته‌های پیشین کتاب بودن فعالیت‌های عملی.
۱۱/۲۰	۱۱) آسان به هدف رسیدن فعالیت‌های عملی با وسایل و ابزار ساده.
۱۰/۶۰	۱۵) رعایت سلامتی و آسایش روحی دانش‌آموزان در مطالب و فعالیت‌های پیشنهادی.
۱۰/۲۹	۱۰) برخوردار بودن مطالب ارائه شده از فعالیت‌های علمی.
۱۰/۰۴	۵) تاکید مطالب و فعالیت‌های پیشنهادی روی انگیزش‌ها و تحریک حس کنجکاوی.
۹/۹۳	۱۴) توجه کتاب درسی به زمان لازم برای آموزش کامل درس.
۹/۴۵	۱۳) در جهت پرورش برخی مهارت‌های عملی و نه شرح و مروری بر فعالیت‌های عملی دیگران بودن فعالیت‌های عملی ارائه شده.
۹/۲۳	۱۹) جلب دانش‌آموزان به اهمیت بررسی‌های کمی و لزوم دسترسی به دلایل و منابع متعدد در محتوای کتاب.
۸/۷۳	۱۸) پاسخ‌گو بودن کتاب نسبت به نیازهای گروه‌های متفاوت مردم در نقاط مختلف کشور.
۷/۹۶	۱۶) جدید، پیشرفته و متحول بودن مطالب و شیوه‌های ارائه شده.
۷/۹۰	۲۰) جالب و متناسب با سن دانش‌آموزان بودن شرایط فیزیکی کتاب.
۶/۵۶	۱۷) تشویق به فراهم نمودن فرصت‌هایی برای فعالیت فوق برنامه در خارج کلاس.

با ۱۳/۲۲ و کم‌ترین میزان رعایت را معیار ۱۷ (تشویق به فراهم نمودن فرصت‌هایی برای فعالیت فوق برنامه در خارج از کلاس) با میانگین رتبه ۶/۵۶ نشان می‌دهد. همچنین داده‌های جدول حاکی از آن است که پس از معیار ۹، به ترتیب معیارهای ۶، ۱، ۲، ۳، ۷، ۸، ۴، ۱۲، ۱۱، ۱۵، ۱۰، ۵، ۱۴، ۱۳، ۱۹، ۱۸، ۱۶، ۲۰، ۱۷ بیشترین میزان رعایت را در

جدول شماره ۵، نتایج بررسی اولویت‌بندی معیارها و ویژگی‌های مطلوب کتاب درسی را از نظر معلمان شهر کرمان نشان می‌دهد. طبق نتایج جدول، در بین معیارهای ۲۰ گانه، بیش‌ترین میزان رعایت معیارها از نظر معلمان، مربوط به معیار ۹ (ارتباط مطالب ارائه شده با زندگی روزمره و محیط اجتماعی) است که میانگین رتبه آن برابر

شده است و با آگاهی برنامه ریزان درسی از نتایج چنین ارزشیابی‌هایی امید می‌رود که در آینده میزان تطابق محتوای کتاب با اهداف این دوره بیشتر شده و به حد مطلوب برسد.

در سؤال دوم، میزان رعایت اصول برنامه‌ریزی درسی در تدوین کتاب درسی علوم اجتماعی سال اول راهنمایی از نظر معلمان مورد بررسی قرار گرفت. برای سنجش این سؤال، پاسخ پرسش‌های مرتبط با ۱۰ معیار از معیارهای ۲۰ گانه مطلوب کتاب درسی که مربوط به اصول برنامه‌ریزی درسی بود با هم ترکیب شد و میانگین آنها به دست آمد. یافته‌های آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان داد که از نظر معلمان، اصول برنامه‌ریزی درسی در تدوین این کتاب در حد متوسط رعایت شده است. با توجه به این که اصول برنامه‌ریزی درسی ترکیبی از ده معیار است، این یافته با برخی از یافته‌های نارمنجی (2001) و صادقی‌جولا (1995) و همچنین با تحقیقات بای (1996) که معتقد بود با تغییر و اصلاحات در کتاب علوم اجتماعی خوشبختانه محتوای تدوین یافته از مسائل سطحی و توصیفی به طرح مسائل تحلیلی و علمی تبدیل شده است همسو و با برخی دیگر از یافته‌ها مانند هاس (1991) ناهمسو است. نارمنجی (2001) در پژوهش خود به این نتایج رسید که اگر چه سازماندهی و ارتباط مطالب فصل‌ها با یکدیگر به میزان بهینه رعایت شده است و بین حجم کتاب و ساعت‌های تدریس آن هماهنگی وجود دارد، اما به میزان کافی و بهینه فرصت‌های مناسبی برای فعالیت‌های اجتماعی خارج از کلاس دانش‌آموزان فراهم نیامده است، که این تحقیق نیز به همین نتایج رسید. یافته‌های صادقی‌جولا (1995) نشان داد که بین حجم کتاب و ساعت‌های تدریس آن هماهنگی وجود دارد و محتوای کتاب دانش اجتماعی، مسائل، پدیده‌ها و نیازهای اجتماعی را در حد متوسط در نظر گرفته است. هاس (1991) نیز در پژوهش خود به این نتیجه می‌رسد که مفاهیم مهم در زمینه مطالعات اجتماعی در کتاب‌های درسی اجتماعی ابتدایی در آمریکا مطرح نشده است.

در این تحقیق از نظر معلمان اصول برنامه درسی مرتبط با معیارهای؛ توالی مطالب، پروراندن مفاهیم علمی و بنیادی، ارتباط مطالب با زندگی روزانه و محیط اجتماعی،

کتاب درسی علوم اجتماعی اول راهنمایی داشتند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف کلی این پژوهش، ارزشیابی کتاب علوم اجتماعی سال اول راهنمایی از لحاظ رعایت ویژگی‌ها و معیارهای مطلوب کتاب درسی (۲۰ معیار) از نظر معلمان درس علوم اجتماعی سال اول راهنمایی شهر کرمان بوده است. برای این منظور چهار سؤال کلی مطرح شد:

در سوال اول، میزان تناسب محتوا با اهداف آموزشی در تدوین کتاب درسی علوم اجتماعی سال اول راهنمایی از نظر معلمان مورد بررسی قرار گرفت. برای سنجش این سؤال، جمع امتیازات پرسش‌های مرتبط با ۴ معیار از معیارهای ۲۰ گانه مطلوب کتاب درسی که مربوط به اهداف آموزشی بود با هم ترکیب شد و میانگین نمرات به دست آمد. یافته‌های آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان داد که از نظر معلمان، اهداف آموزشی در تدوین این کتاب کمی بالاتر از متوسط رعایت شده است. این یافته با پژوهش‌های کاظم‌پور و غفاری (2009) و صادقی‌جولا (1995) و تاحدی با تحقیقات عباسی (2005) که نشان داد میزان انطباق محتوای کتاب‌های علوم اجتماعی دوره متوسطه در حیطه شناختی با اهداف مصوب در سطح خیلی زیاد و در حیطه عاطفی و روانی حرکتی یا در سطح کم بوده یا اصلاً انطباق نداشته، تقریباً همسو و با یافته نارمنجی (2001) و یزدانی و حسنی (2011) ناهمسو است. نارمنجی در تحقیق خود به این نتیجه رسیده است که محتوای کتاب مطالعات اجتماعی به میزان کافی با توجه به هدف‌های آموزش اجتماعی انتخاب نشده است و یزدانی و حسنی نیز معتقد بودند که ۴۴/۱۰٪ از اهداف مصوب در تدوین اهداف دوره ابتدایی و راهنمایی دنبال نشده است. در این تحقیق نتایج به دست آمده از این سؤال نشان می‌دهد که از نظر معلمان تطابق مطالب و فعالیت‌های پیشنهادی کتاب درسی علوم اجتماعی سال اول راهنمایی با معیارهای مرتبط با هدف‌های آموزشی این کتاب شامل: رعایت اهداف آموزشی - پرورش نگرش‌ها و رفتارهای مطلوب انسانی - ارزشیابی قلمروها و سطوح متعدد تفکر انسانی و همچنین ارزیابی ارزش‌ها، نگرش‌ها و مهارت‌های کاربردی و انجام فعالیت‌ها با وسایل و ابزار ساده و در دسترس، در حد متوسط دنبال

مردم در جاهای گوناگون کشور و بالاخره جذابیت و تناسب کتاب با سن دانش‌آموزان در تدوین این کتاب در حد نزدیک به متوسط رعایت شده است.

در سؤال چهارم، رتبه‌بندی میزان رعایت هر یک از معیارهای مطلوب کتاب درسی علوم اجتماعی از نظر معلمان مورد نظر بود. نتایج بررسی این سؤال، تفاوت معنادار در میانگین رتبه هر یک از معیارها را نشان می‌دهد. همچنین یافته‌های این سؤال نشان می‌دهد که از نظر معلمان، معیارهای ارتباط مطالب ارائه شده با زندگی روزمره و محیط زندگی، تأکید مطالب کتاب بر درگیری مستقیم دانش‌آموزان در تجارب یادگیری و فعال نمودن آنها، معین بودن مطالب و فعالیت‌های پیشنهادی در کتاب درسی براساس برنامه مشخص و هدف‌های آموزشی، منطقی بودن توالی مطالب با توجه به یادگیری های قبلی دانش‌آموزان، به ترتیب بیشترین میزان رعایت در کتاب درسی مورد بررسی و معیارهای فراهم نمودن فرصت‌هایی برای فعالیت فوق برنامه در خارج از کلاس، تناسب فیزیکی کتاب با سن دانش‌آموزان، جدید و پیشرفته بودن مطالب و شیوه‌های ارائه شده، پاسخ‌گو بودن کتاب نسبت به نیاز گروه‌های متفاوت مردم در نقاط مختلف کشور و همچنین جلب توجه دانش‌آموزان به اهمیت بررسی‌های کمی و دسترسی به منابع متعدد، به ترتیب کم‌ترین میزان رعایت را در کتاب علوم اجتماعی سال اول راهنمایی داشته است. این یافته‌ها می‌تواند به برنامه‌ریزان درسی مطالعات اجتماعی در جهت توجه بیشتر به این معیارها کمک نماید و پیشنهاد می‌شود که:

- برنامه‌ریزان درسی بر معیارهایی که از نظر معلمان کم‌ترین توجه به آنها در تدوین برنامه درسی شده است تمرکز بیشتری داشته باشند و جهت جبران کم‌توجهی به معیارها، اولویت دهی به آنها بر اساس پایین‌ترین میانگین رتبه کسب شده صورت گیرد.

- مطالعاتی مشابه در جهت دستیابی به یک رتبه‌بندی پایه از معیارهای جامع‌تر در جهت تدوین راهبردهای مناسب برای برنامه‌ریزان درسی صورت گیرد.

- مطالعاتی در خصوص بررسی نظر دانش‌آموزان در مورد رعایت معیارها و ویژگی‌های مطلوب کتاب درسی و

توجه به فعالیت‌های عملی، دستیابی به مفاهیم جدید، پرورش مهارت‌های عملی نه فقط شرح و مروری بر فعالیت‌های عملی دیگران، توجه به زمان لازم برای آموزش کامل، ارائه مطالب جدید، پیشرفته و تحول یافته، ایجاد فرصت‌هایی برای فعالیت فرا برنامه و بیرون از کلاس و بالاخره تأکید بردسترسی به دلایل و منابع متعدد علاوه بر کتاب درسی، در این کتاب در حد متوسطی رعایت شده است که این از نکات مثبت کتاب درسی علوم اجتماعی سال اول راهنمایی است و انتظار می‌رود که در سال‌های آینده رعایت این معیارها در حد مطلوب ارزیابی شود.

در سؤال سوم، میزان رعایت اصول روانشناسی یادگیری در تدوین کتاب درسی علوم اجتماعی سال اول راهنمایی از نظر معلمان مورد بررسی قرار گرفت. برای سنجش این سؤال، امتیازات مربوط به ۶ معیار از معیارهای ۲۰ گانه مطلوب کتاب درسی که مربوط به روانشناسی یادگیری بود با هم ترکیب شد و میانگین آنها به دست آمد. یافته‌های آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان داد که از نظر معلمان، اصول روان‌شناسی یادگیری در تدوین این کتاب در حد متوسطی رعایت شده است. با توجه به این‌که اصول روانشناسی یادگیری ترکیبی از شش معیار است، نتایج این سؤال در یکی از معیارها با یافته‌ی صادقی‌جولا (۱۹۹۵) که نشان داد ارتباط محتوای کتاب دانش اجتماعی با نیاز فراگیرندگان در حد متوسط است تا اندازه‌ای مطابقت دارد اما با یافته نارمنجی (۲۰۰۱) که نشان داد به میزان کافی و بهینه محتوای کتاب‌ها با توجه به ماهیت یادگیرندگان و توانایی‌های ذهنی آنان انتخاب نشده است و خضولو (۱۹۹۵) که معتقد بود محتوای کتاب دانش اجتماعی نظام جدید با مسائل و پدیده‌های اجتماعی و نیازهای جامعه مطابقت نداشته و محتوای کتاب نتوانسته هماهنگی لازم با مسائل و نیازهای اجتماعی آن‌ها برقرار کند ناهمسو است. در این تحقیق از دیدگاه معلمان، اصول روانشناسی یادگیری مرتبط با معیارهای تطابق مطالب عرضه شده با گروه سنی و توانایی ذهنی دانش‌آموزان متوسط کلاس، تأکید بر انگیزش و تحرک حس کنجکاوی، درگیری مستقیم دانش‌آموزان در تجربه‌های یادگیری، توجه به سلامتی و آسایش روحی دانش‌آموزان، پاسخ‌گویی مطالب به نیاز گروه‌های متفاوت

Mousapoor, N and Behzadpoor, F.(2005).The Evaluating of Curriculum of Experimental Physic Textbook in Secondary School of Kerman City. Quarterly Journal of Educational and Psychological Studies, No, 2, pp 73-92.(Persian).

Narmongi, S.(2001).Evaluating of Social Studies Textbook In in First grid of New Secondary School from viewpoint of Students and Teachers in Birjand City. Unpublished M.A Thesis, Kharazmi University.(Persian).

Sadeghi Joola, R.(1995).The Study and Comparison of teachers and Student Views about Social Knowledge Textbook in First grid of New Secondary School in Dezfool City. Unpublished M.A Thesis, Kharazmi University.(Persian).

Sarookhani, B.(2006).The Research Methods in Social Sciences. Tehran: The Research Center of Humanities and Cultural Studies. (Persian).

Seyf, A.A.(2004).Educational Psychology. Tehran: Agah.(Persian).

Schubert, W. H. (1986). Curriculum: Perspective Paradigm and Possibility, New York: Macmillan Press.

Toomah, J.(1990).The Global Issues of Education (Translated by Ahmad Aghazadeh). Tehran: Publication Center.(Persian).

Yarmohammadian, M.H.(2006).Principles of Curriculum Planning. Tehran: Yadvare Ketab.(Persian).

Yazdani, J and Hassani, M.(2011).A Study on the Level of Conformity between the Objectives of Curriculum Guidelines at the Elementary and Middle School and Official Objectives of the Supreme Council of Education. Journal of Curriculum Studies, Vol.6 (2): 58-79 (Persian).

تطبیق آن با یافته‌های مربوط به نظرات معلمان صورت پذیرد و همچنین بهتر است مطالعاتی به روش دلفی درجهت ارزشیابی برنامه درسی از نظر متخصصان و صاحب‌نظران عرصه برنامه درسی صورت پذیرد.

منابع

Abbasi, M.(2005). Content Analysis of Social Studies Textbooks In Secondary School Level in based on Intended goals. Research Report, Falavarjan: Educational Research Center.(Persian).

Bay, J.(1996). The Evaluation of the Appropriateness of Goals and Content of Social Knowledge Textbook on based on Needs and Interest of student's in 16 district of Tehran. Unpublished M.A thesis, Karazmi University. (Persian).

Fathi Vajargah, K.(2002). Citizenship Education Curricula: The Hidden Priority for Iran Educational System, Quarterly Research Journal of Isfahan University, Vol 4, No 2, pp 181-206.(Persian).

Gaff, G. J ., Ratcliff. J. (1996). Handbook of undergraduate curriculum. John Wiley publisher. ltd.

Hass, E ,M.(1991).An Analysis of The Social Science and History Concept in Elementary Social Studies Textbooks Grades 1-4. Theory and Research in Social Education ,21 ,(2), 211-220.

Kazempoor, E and Ghafari, Kh.(2009). The Evaluating of Implemented Curriculum of Social Studies in Secondary School in based on Robital Tree Dimensional Model. Quarterly Journal of New Approaches in Educational Administration, Vol 3, No 2, pp 89-108.(Persian).

Khezarlo, Gh.(1995).The Study and Comparison of teachers and Student Views about Social Knowledge Textbook in First grid of New Secondary School. Unpublished M.A Thesis, Allameh Tabatabaei University.(Persian).

Ministry of Education.(2001). Cognition with Tree Years Course of Daily Secondary School Tehran: Office of Theoretical Education.(Persian).